

فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار
سال سیزدهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۸
صص ۲۸۷-۳۰۵

آماده‌سازی و استانداردسازی مقیاس شناختی

هدایت تحصیلی برای مشاوران شهر تهران

نویداله نوری^۱، غلامعلی افروز^۲، کامبیز کامکاری^۳، مهدی دوایی^۴

چکیده

هدف مطالعه حاضر آماده‌سازی و استانداردسازی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی برای مشاوران شهر تهران بود. روش پژوهش ترکیبی (کمی و کیفی) بود و جامعه آن در بخش کیفی مشاوران متخصص در حیطه مشاوره تحصیلی و متخصصین علوم شناختی و روانشناسی تربیتی (۳۱۶ نفر) و در بخش کمی دانش‌آموزان پایه دهم (۱۳ هزار نفر) شهر تهران در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ بودند. با توجه به فرمول کوکران در بخش کیفی ۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری در دسترس و در بخش کمی ۴۰۰ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه با متخصصان و مقیاس شناختی هدایت تحصیلی وودکاک-جانسون (۲۰۱۳) بود. داده‌ها با روش تحلیل عاملی تحلیل و روایی و پایایی آن به کمک نرم‌افزارهای Amose و Lisrel بررسی شد. یافته‌ها نشان داد که مقیاس شناختی هدایت تحصیلی شامل ۱۰ مولفه فهم کلامی، یادگیری دیداری-شنیداری، روابط فضایی، ترکیب صدا، شکل‌گیری مفهوم، انطباق‌پذیری، وارونه‌سازی اعداد، کلمات ناقص، حافظه فعال شنیداری و یادگیری دیداری-شنیداری تاخیری بود. روایی صوری، محتوایی، پیش‌بین، تشخیصی، سازه و ضریب تجانس درونی ابزار تایید و پایایی با روش‌های بازآزمایی ۰/۸۷ و آلفای کرونباخ ۰/۹۲ محاسبه شد. بنابراین مقیاس شناختی هدایت تحصیلی می‌تواند به‌عنوان ابزاری مناسب برای هدایت تحصیلی در مدارس بکار گرفته شود.

کلید واژه‌ها: آماده‌سازی و استانداردسازی، مقیاس شناختی هدایت تحصیلی، مشاوران.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۹/۲۶

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۶/۲۷

۱- دانشجوی دکتری تخصصی، گروه مشاوره، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

dr.navidnoori@gmail.com

۲- استاد، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران،

ایران (نویسنده مسئول) afrooz@ut.ac.ir

۳- استادیار، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر،

ایران kambizkankari@yahoo.com

۴- استادیار، گروه آموزش و پرورش شناختی، پژوهشکده علوم شناختی، تهران، ایران davaee@yahoo.com

مقدمه

هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به سوی رشته‌های مناسب با علایق آنها و نیازهای جامعه موضوعی است که باید بر اساس پژوهش و کار کارشناسی مورد بررسی قرار گیرد. نیل به اهداف تعلیم و تربیت در مقطع متوسطه و به‌ویژه هدایت دانش‌آموزان به سوی رشته‌هایی که نیازهای اساسی جامعه را برآورده می‌سازد مستلزم اصول و معیارهای انتخاب رشته آنها است (نظری، محمدی و حاتمی، ۱۳۸۸). آموزش و پرورش نهاد اجتماعی است که در بالندگی هویت و تبلور شخصیت فرد می‌تواند نقش بسیار مهمی را بازی کند. اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهد یافت که برنامه‌ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش‌آموزان تهیه و اجرا گردند. از طریق خدمات راهنمایی می‌توان توانایی‌ها و نیز محدودیت‌های دانش‌آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش‌آموزان در زمینه‌های تحصیلی مناسب می‌تواند آنان را راهنمایی کند و در حل مشکلات به آنها یاری برساند (اصفهانی اصل، عطاری و مهربانی‌زاده، ۱۳۸۷). همچنین مشاوره را می‌توان فرایندی پیچیده و تخصصی در نظر گرفت که در زمینه‌های متنوع کاربرد داشته و می‌تواند به گزینش و گمارش در زمینه‌های تحصیلی منجر شود. با استناد به اقدامات تخصصی که در حیطه راهنمایی و مشاوره تحصیلی انجام می‌شود باید ابزارهای سودمندی را در اختیار مشاوران گذاشت تا آنها بتوانند هر گونه اطلاعات مورد نیاز را از دانش‌آموزان بدست آورده و از آن استفاده نمایند (اردبیلی، ۱۳۸۹). جنبش راهنمایی و مشاوره به صورت نظام‌یافته و توأم با بهره‌گیری از نظریه‌های مختلف حدود یک قرن قدمت دارد و مطالعه تطبیقی نظام‌های آموزشی جهان موید آن است که کشورهای مختلف به تدریج از انواع مدل‌های راهنمایی و روش‌های مشاوره سود جسته و از خدمات راهنمایی و مشاوره به‌عنوان تسهیل‌کننده فرایند تعلیم و تربیت در دوره‌های مختلف تحصیلی به شکلی مطلوب استفاده کردند (کفاش، نصرافهانی و کردآبادی، ۱۳۸۳). هدایت تحصیلی یکی از مهمترین تحولات زندگی مرتبط با دوره دانش‌آموزی محسوب می‌شود و با تاکید بر اینکه هدایت تحصیلی می‌تواند بستر مناسبی برای هدایت شغلی و پس از آن انطباق شغلی و سپس بهره‌وری شغلی فراهم سازد، ضروری است تا بتوان ابزارهای مفیدی را برای بارورسازی هدایت تحصیلی بوجود آورد که در این زمینه اقدام معتبری انجام نگرفته است و ضعف در یافته‌های روانسنجی ابزارهای هدایت تحصیلی به‌عنوان

منبع مساله در نظر گرفته می‌شود. با توجه به اینکه آزمون فعلی سنجش استعداد تحصیلی که به‌عنوان آزمون سنجش استعداد تحصیلی معرفی شده است و در سال ۱۳۸۰ توسط براهنی، کامکاری، جمال‌فر و علوی‌نیا تدوین گردید و هر چند که هدف در طراحی ابزار مذکور اندازه‌گیری استعداد تحصیلی بود، ولی به علت ضعف در ویژگی‌های روانسنجی از انتشار و کاربرد آن در نظام‌های آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران خودداری به عمل آمد (ابراهیم و کامکاری، ۲۰۱۴). با توجه به ابزارهایی که در حیطه راهنمایی و مشاوره تحصیلی وجود دارد، استانداردسازی مقیاس‌های شناختی از اولویت برخوردار بوده و طیف وسیعی از ابزارهای استاندارد در اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی، استعداد تحصیلی، هوش و خلاقیت دانش‌آموزان در اختیار مشاوران قرار دارد (روی، کیانسی و تامپسون^۱، ۲۰۱۳).

امروزه بخش روانشناختی را نمی‌توان از راهنمایی و مشاوره تحصیلی تفکیک نمود و همواره افرادی که در حیطه آموزش و پرورش به مشاوره تحصیلی می‌پردازند، شناخت کاملی را به ابزارهای روانشناختی بدست آورده و مرز سنجش روانشناختی و هدایت تحصیلی با کاربردهای سنجش روانشناختی از بین رفته است. بهره‌گیری از ابزارهای پیشرفته‌ای که در بستر روانسنجی تدوین شدند باعث شده تا مشاوران با اطلاعات جامع‌تری در حیطه‌های متنوع شغلی و تحصیلی فعالیت نموده و تصمیم‌گیری مناسب‌تری را اتخاذ کنند. بررسی ویژگی‌های روانسنجی و شناخت ویژگی‌های روانسنجی ابزارهای مرتبط با حیطه پیشرفت تحصیلی، استعداد تحصیلی و هدایت تحصیلی به‌عنوان یکی از وظایف اصلی مشاوران محسوب می‌شود (ایلکا، ۱۳۹۳). گرایش روانشناسان شناختی به سوی ابزارهای شناختی که در زمینه‌های نوروسایکولوژی تدوین شدند باعث گشته تا علوم شناختی با روانسنجی پیوند خورده و مقیاس‌های معتبری در زمینه اندازه‌گیری و ارزیابی کنش‌های شناختی در حیطه‌های استعداد و پیشرفت تحصیلی تدوین شود. با توجه به اینکه شناسایی توانایی‌های شناختی از جمله مفروضه‌های مشاوره تحصیلی است، لذا باید بتوان از مقیاس‌های شناختی معتبری در هدایت تحصیلی استفاده نمود تا از این طریق بتوان توانایی‌های شناختی را به نمایش گذاشت (خرازی و تلخابی، ۱۳۹۰). در دوره متوسطه دانش‌آموزان باید اقدام به انتخاب رشته تحصیلی کنند. در واقع این انتخاب یکی از

1 . Rowe, Kingsley & Thompson

سرنوشت‌سازترین انتخاب‌های دانش‌آموزان است و با این کار آنان در راهی قدم می‌گذارند که زمینه دانش و توانایی آنان را تعیین می‌کند. فرصت بعدی برای انتخاب رشته تحصیلی هنگامی است که دانش‌آموزان برای ورود به دانشگاه ثبت‌نام می‌نمایند. آنان پس از شرکت در آزمون سراسری و در صورتی که مجاز به انتخاب رشته شوند، رشته و دانشگاه محل تحصیل خود را انتخاب می‌کنند و بدین شکل بار دیگر سرنوشت خود را با یک انتخاب رقم می‌زنند. انتخاب رشته تحصیلی اهمیت فراوانی دارد. زیرا انتخاب نادرست رشته تحصیلی سبب افت علمی کشور، تضییع منابع اقتصادی و انسانی، بی‌تفاوتی و بی‌انگیزه شدن دانشجو نسبت به مسائل اجتماعی و ایجاد اختلال‌های روانشناختی در زندگی فردی و اجتماعی می‌گردد. انتخاب رشته تحصیلی یکی از دغدغه‌های مهم دانش‌آموزان و والدین آنها است. زیرا انتخاب درست رشته تحصیلی یکی از دلایل موفقیت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان در آینده می‌باشد. برای یک انتخاب رشته درست باید ویژگی‌های خود دانش‌آموز از جمله میزان بهره‌هوشی، نمرات تحصیلی، نقاط قوت و ضعف فرد در دروس مختلف، علایق و استعدادها در زمینه رشته‌ها و مشاغل بررسی شود و والدین در این زمینه می‌توانند با دادن اطلاعات فراوان و واقعی و ایجاد روحیه عالی و اعتماد به نفس در فرزند خود این توانایی را در آنها بوجود آورند و از این طریق بهترین رشته مورد انتخاب قرار گیرد (حاجی بابایی، ۱۳۸۵).

هدایت تحصیلی فرایندی است که پس از شناسایی علائق، ویژگی‌های شخصیتی و توانایی‌های شناختی با بهره‌گیری از آزمون‌ها و ابزارهای سنجش تلاش می‌کند تا منطبق‌ترین گرایش تحصیلی و مناسب‌ترین رشته دانشگاهی که با ویژگی‌های روانشناختی دانش‌آموزان هماهنگ است را به‌عنوان خط مشی تحصیلی پیشنهاد نماید (احمدی و سروری، ۱۳۸۶). هدایت تحصیلی کارآمد از یک سو وظیفه حکومت در قبال افراد جامعه است و از سوی دیگر مقدمه‌ای است که ادای تکلیف فرد نسبت به جامعه را ممکن می‌سازد. هدایت تحصیلی در ایران با وجود تأکیدات مکرر در اسناد بالادستی کشور و به رغم اهمیت آن از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش این وزارت‌خانه را متولی تربیت عمومی و نیمه‌تخصصی می‌داند. از یک طرف تربیت نیمه‌تخصصی زمینه‌ساز ورود افراد به حرفه‌ها و رشته‌های تخصصی است و این زمینه‌سازی مستلزم اقدامات ویژه‌ای در تسهیل انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان است و از طرف دیگر به دلیل ارتباط مفهوم تربیت با مفاهیم استعداد و هدایت، مساله تربیت

عمومی نیز به طور غیرمستقیم تأثیرات مهمی در هدایت استعدادها دارد. به همین دلیل سند تحول بنیادین یکی از راهکارهای تحول در آموزش و پرورش را استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی می‌داند (کرم‌دوست، زندوانیان و ابوالقاسمی، ۱۳۸۵). تحقق هدایت تحصیلی در گروه چهار الزام اساسی شامل تلقی نظام‌مند از هدایت تحصیلی، طراحی الگوی نظری هدایت تحصیلی، بررسی آسیب‌ها و نقاط ضعف آموزش و پرورش در امر هدایت تحصیلی و شناسایی ظرفیت‌های کشور در ساماندهی به هدایت تحصیلی است. هدایت تحصیلی فقط مجموعه‌ای از خدمات شناختی-اطلاعاتی نیست، بلکه باید به آن به مثابه یک خرده نظام درون نظام کلان تعلیم و تربیت کشور نگریست. به عبارت دیگر به جای اینکه هدایت تحصیلی را به مجموعه‌ای از خدمات اطلاعاتی غیرمنسجم کاهش دهیم، باید آن را مجموعه‌ای از اقدامات نظام‌مند تلقی نمود که در تعامل با هم معنا می‌یابند. نظام‌مندی هدایت تحصیلی در گرو طراحی الگوی نظری منسجم است. ابتدا باید تعریف جامع و دقیقی از هدایت تحصیلی بر اساس مبانی ناظر به مفاهیم استعداد، انتخاب و هدایت ارائه نمود و پس از ارائه این تعریف که چستی هدایت تحصیلی را مشخص می‌سازد، به چرایی و چگونگی آن پرداخت. طراحی الگوی نظری در گرو پاسخ به برخی سوال‌های مبنایی است. یک دسته از این سوال‌ها ناظر به ویژگی‌های بنادین استعداد آدمی هستند. اینکه آیا استعدادها به صورت کاملاً مشخص و موردی در وجود فرد نهاده شده یا استعدادهای آدمی به طور کامل محصول محیط و تربیت است؟ و یا به صورت مومی شکل و زمینه‌ای در وجود انسان‌ها قرار دارند؟ پاسخ مثبت به هر کدام از این سوال‌ها به سه رویکرد متفاوت هدایت تحصیلی در صحنه عمل منجر می‌گردد. نسبت استعداد با علاقه چیست؟ مهمترین عوامل در پدیدایی عمیق استعدادها و موانع این پدیدایی کدامند؟ شناسایی استعدادها باید رفتارسنج باشد یا عمل‌سنج؟ ارزش‌های شغلی و هنجارهای اجتماعی چگونه بر نحوه انتخاب رشته دانش‌آموزان اثر می‌گذارد؟ هدایت تحصیلی از کدامیک از انواع هدایت است؟ هدایت‌گری در امر هدایت تحصیلی به چه معناست؟ نسبت هدایت با امر و نهی چیست؟ نسبت هدایت تحصیلی با نیازهای جامعه چیست؟ همچنین سومین الزام بررسی آسیب‌شناسانه وضع موجود است. برای این منظور ضرورت دارد فعالیت‌هایی که هم اکنون برای کمک به دانش‌آموزان در انتخاب رشته صورت می‌گیرد را به اهداف و اصول مطلوب هدایت تحصیلی عرضه نمود و بر اساس این اهداف و اصول، آسیب‌های وضع موجود را ترسیم کرد. این

آسیب‌شناسی علاوه بر اینکه خدمات هدایت تحصیلی را نقد می‌کند، نقاط ضعف آموزش و پرورش در اصلاح خدمات هدایت تحصیلی را نیز مشخص می‌سازد که این نقاط ضعف در طبقه‌های نیروی انسانی، ساختار، برنامه درسی، منابع مالی، تجهیزات و مدیریت آموزشی دیده می‌شوند. علاوه بر آن چهارمین الزام شناسایی ظرفیت‌های موجود کشور برای رفع آسیب‌ها و برطرف نمودن نقاط ضعف است. به دلیل اینکه بخشی از این ظرفیت‌ها درون وزارت آموزش و پرورش و بخشی بیرون آن وجود دارند، پیش از اقدام به شناسایی ظرفیت‌ها باید به این سوال پاسخ داد که آیا آموزش و پرورش باید صفر تا صد هدایت تحصیلی را به تنهایی تصدی‌گری نماید یا لازم است ضمن اینکه مدیریت امر را به عهده دارد از ظرفیت‌های بیرون وزارت‌خانه نیز استفاده کند؟ (رضوی رزاقی، ۱۳۹۴).

با اینکه هدایت تحصیلی برای دانش‌آموزان بسیار مهم و سرنوشت‌ساز است، اما پژوهش‌های بسیار اندکی درباره آن انجام شده است. شرانک و ویندلینگ^۱ (۲۰۰۹) ضمن پژوهشی درباره بررسی نقادانه مداخلات آموزشی مرتبط با نسخه سوم مقیاس توانایی‌های شناختی به این نتیجه رسیدند که ابزار مذکور با تاکید بر سازه هوش ساختارسازی شده است، اما متأسفانه در اندازه‌گیری استعداد تحصیلی بکار برده می‌شود. در پژوهشی دیگر مک‌گری، دیلی و شرانک^۲ (۲۰۰۷) ضمن محاسبه و استخراج هنجارهای سال ۲۰۰۱ و ۲۰۰۷ در زمینه نسخه سوم نوین مقیاس توانایی‌های شناختی وودکاک-جانسون و پیشرفت تحصیلی گزارش کردند که بیشترین میزان افزایش در فهم کلامی با تاکید بر دوره پیش‌دبستانی رخ داده و بیشترین میزان افزایش در آزمون اطلاعات عمومی بارز شده است. همچنین نویدی (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی با عنوان هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و چالش‌های پایدار به این نتیجه رسید که ایجاد بستر مناسب، تصریح نیازها و امکانات جامعه، ارتقای سطح دانش و مهارت حرفه‌ای مشاوران، تلاش مداوم و اهتمام جدی برای شناخت و راهنمایی دانش‌آموزان از آغاز تحصیلات تا مرحله کسب صلاحیت خودرهبری و استمرار در انجام دادن پژوهش و ارزشیابی اقدام‌ها و برنامه‌ها عواملی هستند که می‌توانند به بهبود برنامه هدایت تحصیلی کمک کنند. طالع‌زاری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل موثر بر هدایت تحصیلی و شغلی

1 . Schrank & Wendling

2 . McGrew, Dailey & Schrank

دانش‌آموزان نظام جدید متوسطه آموزش و پرورش شهرستان شاهرود گزارش کرد که نتایج حاکی از تاثیر وسایل ارتباط جمعی، برنامه‌های هفته مشاغل، مشاوران مدرسه، درس برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی و دوستان و آشنایان در آگاهی دادن و ایجاد رغبت‌های شغلی در دانش‌آموزان بوده است. از سوی دیگر انگیزه و علاقه‌مندی خود دانش‌آموزان، تصورات دانش‌آموزان به نقش حمایت‌گری دولت، تصورات دانش‌آموزان به درآمدزایی، وسایل ارتباط جمعی، درس برنامه‌ریزی شغلی و تحصیلی و مشاوران مدارس در آگاهی دادن به دانش‌آموزان برای انتخاب رشته تحصیلی نقش داشتند. مرادی و اخوان تفتی (۱۳۹۲) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی رضایت دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری از انتخاب رشته خویش و عوامل موثر بر آن به این نتیجه رسیدند که همبستگی مثبت و معناداری میان رضایت دانش‌آموزان و متغیر علاقه شخصی و همبستگی منفی و معناداری میان رضایت دانش‌آموزان و کیفیت خدمات مشاوره‌ای و نحوه انتخاب رشته وجود داشت، اما رابطه این متغیر با متغیر نظر والدین معنادار نبود. بین تناسب رشته تحصیلی با توانایی‌های دانش‌آموزان و رضایت آنان از انتخاب رشته و بین اولویت شغلی آینده و رضایت از انتخاب رشته رابطه معناداری وجود داشت. عوامل موثر بر رضایت از انتخاب رشته به ترتیب علاقه شخصی، اولویت شغلی آینده و توصیه مشاوره بود و نظر والدین کمترین نقش را داشت. نتایج پژوهش کرم‌دوست، زندوانیان و ابوالقاسمی (۱۳۸۵) عنوان طراحی الگوهای مناسب جهت هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه حاکی از آن بود که عملکرد تحصیلی قبلی به تنهایی قادر است درصد قابل توجهی از پیشرفت بعدی دانش‌آموزان دوره متوسطه را تبیین نماید و لذا می‌تواند به‌عنوان ابزار مفید و نیرومندی برای هدایت تحصیلی دانش‌آموزان توسط مشاوران مورد استفاده قرار گیرد. در پژوهشی دیگر بیگدلی و آبام (۱۳۸۲) ضمن بررسی عوامل موثر در انتخاب رشته تحصیلی و تغییر نگرش دانشجویان کتابداری و روانشناسی بالینی در دانشگاه شهید چمران اهواز گزارش کردند که اکثریت دانشجویان کتابداری، رشته تحصیلی خود را بدون شناخت درست و علاقه واقعی انتخاب کردند و در مقایسه با دانشجویان روانشناسی از انگیزه و رضایت کمتری برخوردارند. با اینکه دانشجویان کتابداری نسبت به استخدام و آینده شغلی خویش امیدوارتر هستند، اما درصد قابل توجهی از آنان بی‌تفاوت به تحصیل خود ادامه می‌دهند. شریف خلیفه سلطانی، احمدی و کبریائی (۱۳۷۹) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی میزان همبستگی بین شاخص‌های هدایت تحصیلی و پیشرفت

تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم و نگرش آنها نسبت به رشته انتخابی خود در دبیرستان‌های شهر کاشان گزارش کردند که نتایج حاصل از ضریب همبستگی بین ملاک‌های مشاوره‌ای و پیشرفت تحصیلی نشان می‌دهد که از چهار ملاک هدایت تحصیلی، نظر مشاور، نظر دبیر، آزمون هوش و آزمون رغبت سه ملاک هدایت تحصیلی از نظر دبیر، نظر مشاور و آزمون رغبت با پیشرفت تحصیلی به ترتیب بیشترین رابطه معنادار را داشتند و ملاک آزمون هوش با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری نداشت. علاوه بر آن نگرش دانش‌آموزان نسبت به رشته‌های تحصیلی در شاخه نظری بالاتر از متوسط و در شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش پایین‌تر از متوسط بود.

در طراحی و استانداردسازی مقیاس شناختی در زمینه هدایت تحصیلی که مشاوران باید بتوانند از آن در زمینه‌های متفاوت بهره‌مند شوند، باید مراحل متوالی و منظمی را مد نظر قرار داد و با استناد به یافته‌های روانسنجی است که می‌توان به طراحی و استانداردسازی مقیاس‌های شناختی در زمینه هدایت تحصیلی مبادرت ورزید. این اقدام به‌عنوان گامی برای سنجش کنش‌های شناختی در حیطه هدایت تحصیلی است و تنهای زمانی می‌توان به هدایت تحصیلی اقدام کرد که ایزاری معتبر به‌عنوان مقیاس هدایت تحصیلی با رویکرد شناختی برای مشاوران طراحی و استانداردسازی کرد. همچنین با توجه به اینکه در هدایت تحصیلی به مدت بیش از یک دهه از نسخه‌های قدیمی آزمون هوش ریون استفاده می‌شد و پس از آن آزمون سنجش استعداد تحصیلی بکار گرفته شد، لذا باید مشاوران به ارزیابی ویژگی‌های روانسنجی ابزارهای مرتبط با هدایت تحصیلی پرداخته تا بتوانند شناخت جامعی را در زمینه ویژگی‌های روانسنجی ابزارهای مزبور بدست آورند. با تاکید بر آزمون سنجش استعداد تحصیلی هیچگونه پیشینه معتبری مشاهده نشد. بنابراین، با استناد به پژوهش‌های منتشر شده مرتبط با ویژگی‌های روانسنجی آزمون مقدماتی سنجش استعداد تحصیلی ابراهیم و کامکاری (۲۰۱۴)، ضروری است تا به جایگزین کردن ابزار پیشرفته و فراگیر که از ویژگی‌های روانسنجی مطلوبی برخوردار است، پرداخته شود. در نتیجه، هدف مطالعه حاضر آماده‌سازی و استانداردسازی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی برای مشاوران شهر تهران بود.

روش تحقیق

در حیطه طرح‌های استانداردسازی ابزارهای روانشناختی، مفروضه‌های طرح‌های روش‌شناختی بکار برده می‌شود و تلاش می‌گردد تا از اصول و فنون روانسنجی در افزایش ویژگی‌های

روانسنجی ابزارهای اندازه‌گیری استفاده شود. همواره فرایند استانداردسازی به‌عنوان مطالعات روانسنجی محسوب شده و به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از طرح‌های روش‌شناختی قرار می‌گیرد. به طور کلی مراحل مطالعات استانداردسازی شامل مطالعات مفهومی و توسعه چارچوب نظری هدایت تحصیلی در راستای طراحی، طراحی و تدوین فرم مقدماتی مقیاس هدایت تحصیلی در راستای استانداردسازی و طراحی و تدوین فرم نهایی مقیاس هدایت تحصیلی در زمینه‌های کاربردی می‌باشد.

این پژوهش ترکیبی یعنی هم کیفی و هم کمی بود. جامعه مطالعه حاضر در بخش کیفی مشاوران متخصص در حیطه مشاوره تحصیلی و متخصصین علوم شناختی و روانشناسی تربیتی (۳۱۶ نفر) و در بخش کمی دانش‌آموزان پایه دهم (۱۳ هزار نفر) شهر تهران در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ بودند. با توجه به فرمول کوکران در بخش کیفی ۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری در دسترس و در بخش کمی ۴۰۰ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند. در روش نمونه‌گیری در دسترس پژوهشگر بر اساس شناختی که از متخصصان داشت تعدادی از آنان را که دارای مدرک کارشناسی ارشد مشاوره و دکتری روانشناسی بود، انتخاب کرد، اما در روش نمونه‌گیری طبقه‌ای پژوهشگر پس از تهیه لیست دانش‌آموزان به تفکیک جنسیت و محل جغرافیای به همان نسبت موجود دختر و پسر در جامعه، نمونه انتخاب کرد. بنابراین با توجه به حجم جامعه تقریباً برابر برای دانش‌آموزان دختر و پسر در نمونه تعداد ۲۰۰ دانش‌آموز دختر و ۲۰۰ دانش‌آموز پسر و از هر بخش شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی تعداد ۴۰ دختر و ۴۰ پسر به روش تصادفی با کمک جدول اعداد تصادفی انتخاب شدند.

ابزار اندازه‌گیری در بخش کیفی مصاحبه با متخصصان و در بخش کمی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی وودکاک-جانسون (۲۰۱۳) بود. بخش کیفی از طریق بررسی نقاط قوت و ضعف نسخه سوم نوین آزمون توانایی‌های شناختی وودکاک-جانسون به‌عنوان ابزار پیشنهادی در زمینه هدایت تحصیلی انجام شد. پس از آن نسخه سوم نوین آزمون توانایی‌های شناختی در دو مرحله مقدماتی و نهایی به‌عنوان ابزار اندازه‌گیری مطرح شد. این ابزار در سال ۲۰۰۱ مورد بازنگری قرار گرفت و تفاوت چشمگیری با نسخه دوم آن داشت. در واقع نسخه دوم و سوم با یکدیگر یک مجموعه کامل و جامعی را در اجرای انفرادی آزمون برای اندازه‌گیری توانایی ذهنی و پیشرفت تحصیلی ارائه داد. همچنین آزمون مذکور در سال ۲۰۰۷ مجدد موجب

بازنگری قرار گرفت، اما هیچ تغییری در آن ایجاد نشد و تنها شاخص‌های روانسنجی جدید برای آن برآورد شد و این فرایند در سال ۲۰۱۳ نیز تکرار شد. نسخه سوم مقیاس توانایی‌های شناختی وودکاک-جانسون (۲۰۱۳) در رشته مبانی روانشناختی آموزش و پرورش کودکان استثنایی کاربرد فزاینده‌ای دارد و برای سنجش آزمودنی‌هایی که در فراگیری زبان، فهم کلامی و یادگیری مشکل دارند بسیار مطلوب است. علاوه بر آن در ارزیابی ناتوانی‌های یادگیری و مقایسه عملکرد کلامی و غیرکلامی نیز بسیار سودمند می‌باشد. زمان مشخصی برای اجرای مقیاس فوق وجود ندارد، اما زمان متوسط برای اجرای این آزمون بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه متغیر است و این تغییرپذیری با توجه به اجرای آزمون‌های مقیاس مذکور متفاوت و هر آزمون زمان‌بندی خاص خود را دارد. با توجه به تحلیل‌های روانسنجی پیرامون روایی سازه نسخه سوم مقیاس توانایی‌های شناختی وودکاک-جانسون می‌توان گفت که روایی سازه ابزار با روش تحلیل عاملی تایید و علاوه بر آن ابزار دارای روایی محتوایی، روایی ملاکی، روایی ظاهری و روایی صوری مناسبی است. همچنین پایایی ابزار مورد تایید و بالاتر از ۰/۷۰ می‌باشد (به نقل از شکرزاده، افروز، کامکاری و دوایی، ۱۳۹۳).

داده‌های حاصل از اجرای مقیاس شناختی هدایت تحصیلی پس از ورود به رایانه با کمک نرم‌افزارهای Amose و Lisrel با روش‌های تحلیل عاملی تحلیل شدند.

یافته‌ها

در این پژوهش ۲۰ متخصص در بخش کیفی و ۴۰۰ دانش‌آموز در بخش کمی حضور داشتند. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جنسیت، سن و تحصیلات متخصصان در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی سن و تحصیلات متخصصان

متغیرها	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۱۲	۶۰٪
	زن	۸	۴۰٪
سن	۲۶-۳۵ سال	۷	۳۵٪
	۳۶-۴۵ سال	۹	۴۵٪
	بیشتر از ۴۵ سال	۴	۲۰٪
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۱۴	۷۰٪
	دکتری تخصصی	۶	۳۰٪

در جدول فوق نتایج ویژگی‌های جمعیت‌شناختی متخصصان بر اساس جنسیت، سن و تحصیلات قابل مشاهده است. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جنسیت و بخش سکونت دانش‌آموزان در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی سن و تحصیلات متخصصان

متغیرها	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۲۰۰	۵۰٪
	زن	۲۰۰	۵۰٪
بخش سکونت	شمالی	۴۰	۲۰٪
	جنوبی	۴۰	۲۰٪
	شرقی	۴۰	۲۰٪
	غربی	۴۰	۲۰٪
	مرکزی	۴۰	۲۰٪

در جدول فوق نتایج ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانش‌آموزان بر اساس جنسیت و بخش سکونت قابل مشاهده است. نتایج روایی صوری مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. نتایج روایی صوری مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر

اساس نظر متخصصان

آزمون سنجش استعداد تحصیلی		نوع روایی		مقیاس شناختی هدایت تحصیلی	
فراوانی	درصد فراوانی	صوری	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
۹	۴۵٪	ضعیف	۰	۰٪	۰
۱۰	۵۰٪	متوسط	۷	۳۵٪	۷
۱	۵٪	مطلوب	۹	۴۵٪	۹
۰	۰٪	عالی	۴	۲۰٪	۴

بر اساس جدول فوق میزان روایی صوری آزمون سنجش استعداد تحصیلی ضعیف و متوسط و میزان روایی صوری مقیاس شناختی هدایت تحصیلی متوسط و مطلوب است. نتایج روایی محتوایی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. نتایج روایی محتوایی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی

بر اساس نظر متخصصان

آزمون سنجش استعداد تحصیلی		نوع روایی		مقیاس شناختی هدایت تحصیلی	
فراوانی	درصد فراوانی	محتوایی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
۱۱	۵۵٪	ضعیف	۰	۰٪	۰
۷	۳۵٪	متوسط	۱	۵٪	۱
۲	۱۰٪	مطلوب	۱۵	۷۵٪	۱۵
۰	۰٪	عالی	۴	۲۰٪	۴

بر اساس جدول فوق میزان روایی محتوایی آزمون سنجش استعداد تحصیلی ضعیف و متوسط و میزان روایی محتوایی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی مطلوب و عالی است. نتایج روایی پیش‌بین مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. نتایج روایی پیش‌بین مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با

آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان				
آزمون سنجش استعداد تحصیلی		نوع روایی		مقیاس شناختی هدایت تحصیلی
فراوانی	درصد فراوانی	پیش‌بین	فراوانی	درصد فراوانی
۱۰	۵۰٪	ضعیف	۰	۰٪
۸	۴۰٪	متوسط	۲	۱۰٪
۲	۱۰٪	مطلوب	۱۶	۸۰٪
۰	۰٪	عالی	۲	۱۰٪

بر اساس جدول فوق میزان روایی پیش‌بین آزمون سنجش استعداد تحصیلی ضعیف و متوسط و میزان روایی پیش‌بین مقیاس شناختی هدایت تحصیلی مطلوب است. نتایج روایی تشخیصی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶. نتایج روایی تشخیصی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با

آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان				
آزمون سنجش استعداد تحصیلی		نوع روایی		مقیاس شناختی هدایت تحصیلی
فراوانی	درصد فراوانی	تشخیصی	فراوانی	درصد فراوانی
۱۳	۶۵٪	ضعیف	۰	۰٪
۵	۲۵٪	متوسط	۱	۵٪
۲	۱۰٪	مطلوب	۱۷	۸۵٪
۰	۰٪	عالی	۲	۱۰٪

بر اساس جدول فوق میزان روایی تشخیصی آزمون سنجش استعداد تحصیلی ضعیف و متوسط و میزان روایی تشخیصی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی مطلوب و عالی است. نتایج روایی سازه مقیاس شناختی هدایت تحصیلی با روش تحلیل عاملی در جدول ۷ گزارش شده است.

جدول ۷. نتایج روایی سازه مقیاس شناختی هدایت تحصیلی با روش تحلیل عاملی

مؤلفه‌ها	شاخص	مشترک	تفسیر	ویژه	تفسیر
فهم کلامی	شدت اثر	۰/۶۷	بالا	۰/۶۳	بالا
	میزان واریانس	۰/۴۲		۰/۳۷	
یادگیری دیداری- شنیداری	شدت اثر	۰/۷۳	بالا	۰/۶۹	بالا

میزان واریانس	۰/۵۲	۰/۴۹
روابط فضایی	شدت اثر	۰/۴۷
میزان واریانس	۰/۲۶	۰/۳۶
ترکیب صدا	شدت اثر	۰/۵۷
میزان واریانس	۰/۴۲	۰/۳۹
شکل گیری مفهوم	شدت اثر	۰/۷۲
میزان واریانس	۰/۵۳	۰/۴۱
انطباق پذیری	شدت اثر	۰/۴۵
میزان واریانس	۰/۳۲	۰/۳۰
وارونه سازی اعداد	شدت اثر	۰/۴۳
میزان واریانس	۰/۳۵	۰/۳۲
کلمات ناقص	شدت اثر	۰/۳۷
میزان واریانس	۰/۳۲	۰/۲۱
حافظه فعال شنیداری	شدت اثر	۰/۶۹
میزان واریانس	۰/۵۷	۰/۵۳
یادگیری دیداری - شنیداری تاخیری	شدت اثر	۰/۴۹
میزان واریانس	۰/۴۱	۰/۲۱

بر اساس جدول فوق میزان روایی سازه ابزار تایید و این مقیاس دارای ۱۰ سازه یا مولفه فهم کلامی، یادگیری دیداری- شنیداری، روابط فضایی، ترکیب صدا، شکل گیری مفهوم، انطباق پذیری، وارونه سازی اعداد، کلمات ناقص، حافظه فعال شنیداری و یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری است. نتایج ضریب تجانس درونی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان در جدول ۸ گزارش شده است. جدول ۸. نتایج ضریب تجانس درونی تشخیصی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و مقایسه آن با آزمون سنجش

استعداد تحصیلی بر اساس نظر متخصصان

آزمون سنجش استعداد تحصیلی		روایی		مقیاس شناختی هدایت تحصیلی	
فراوانی	درصد فراوانی	تجانس درونی	فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی
۱۴	۷۰٪	ضعیف	۰	۰٪	۰٪
۶	۳۰٪	متوسط	۱	۵٪	۵٪
۰	۰٪	مطلوب	۱۵	۷۵٪	۷۵٪
۰	۰٪	عالی	۴	۲۰٪	۲۰٪

بر اساس جدول فوق میزان ضریب تجانس درونی آزمون سنجش استعداد تحصیلی ضعیف و متوسط و میزان ضریب تجانس درونی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی مطلوب و عالی است.

نتایج تحلیل عاملی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و پایایی با روش بازآزمایی در جدول ۹ گزارش شده است.

جدول ۹. نتایج تحلیل عاملی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و پایایی با روش بازآزمایی

عامل	مولفه‌ها	تعداد گویه‌ها	بازآزمایی (دختر)	بازآزمایی (پسر)	بازآزمایی (کلی)
فقه، دین، تعالیم دینی، تربیت دینی، تعمیر دینی	فهم کلامی	۶۶	۰/۸۶	۰/۸۷	۰/۸۸
	یادگیری دیداری- شنیداری	۱۰۹	۰/۸۹	۰/۹۰	۰/۸۹
	روابط فضایی	۳۲	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۸
	ترکیب صدا	۳۲	۰/۸۳	۰/۸۴	۰/۸۵
	شکل‌گیری مفهوم	۴۰	۰/۸۷	۰/۸۶	۰/۸۷
	انطباق‌پذیری	۶۰	۰/۸۹	۰/۸۷	۰/۸۸
	وارونه‌سازی اعداد	۳۰	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۸۵
	کلمات ناقص	۴۴	۰/۸۵	۰/۸۶	۰/۸۵
	حافظه فعال شنیداری	۲۱	۰/۸۶	۰/۸۷	۰/۸۵
	یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری	۲۵	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۸
کل مقیاس	۴۵۹	۰/۸۶	۰/۸۹	۰/۸۷	

بر اساس نتایج جدول فوق مقیاس شناختی هدایت تحصیلی شامل ۱۰ مولفه فهم کلامی، یادگیری دیداری- شنیداری، روابط فضایی، ترکیب صدا، شکل‌گیری مفهوم، انطباق‌پذیری، وارونه‌سازی اعداد، کلمات ناقص، حافظه فعال شنیداری و یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری است که پایایی با روش بازآزمایی برای دختران و پسران و کل افراد برای هر ۱۰ مولفه بالاتر از ۰/۸۰ می‌باشد. نتایج تحلیل عاملی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و پایایی با روش آلفای کرونباخ در جدول ۱۰ گزارش شده است.

جدول ۱۰. نتایج تحلیل عاملی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی و پایایی با روش آلفای کرونباخ

عامل	مولفه‌ها	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ (دختر)	آلفای کرونباخ (پسر)	آلفای کرونباخ (کلی)
فقه، دین، تعالیم دینی، تربیت دینی، تعمیر دینی	فهم کلامی	۶۶	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۷
	یادگیری دیداری- شنیداری	۱۰۹	۰/۸۶	۰/۹۱	۰/۹۲
	روابط فضایی	۳۲	۰/۸۷	۰/۹۲	۰/۹۰
	ترکیب صدا	۳۲	۰/۸۳	۰/۸۹	۰/۹۱
	شکل‌گیری مفهوم	۴۰	۰/۸۹	۰/۹۲	۰/۹۱
	انطباق‌پذیری	۶۰	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۴
	وارونه‌سازی اعداد	۳۰	۰/۸۹	۰/۸۵	۰/۹۰
	کلمات ناقص	۴۴	۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۹۳
	حافظه فعال شنیداری	۲۱	۰/۸۶	۰/۸۷	۰/۸۸
	یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری	۲۵	۰/۸۴	۰/۸۹	۰/۸۷
کل مقیاس	۴۵۹	۰/۸۳	۰/۹۱	۰/۹۲	

بر اساس نتایج جدول فوق مقیاس شناختی هدایت تحصیلی شامل ۱۰ مولفه فهم کلامی، یادگیری دیداری- شنیداری، روابط فضایی، ترکیب صدا، شکل‌گیری مفهوم، انطباق‌پذیری، وارونه‌سازی اعداد، کلمات ناقص، حافظه فعال شنیداری و یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری است که پایایی با روش آلفای کرونباخ برای دختران و پسران و کل افراد برای هر ۱۰ مولفه بالاتر از ۰/۸۰ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

مهمترین سازمان مسئول و متولی هدایت تحصیلی را باید وزارت آموزش و پرورش دانست و قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش، وزارت‌خانه مذکور را متولی تربیت عمومی و نیمه‌تخصصی می‌داند. همچنین هدایت تحصیلی نقش موثری در آینده تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان دارد و با توجه به نقش و اهمیت آن در هدایت تحصیلی داشتن یک ابزار برای آن ضروری است. برای تحقق این هدف مطالعه حاضر با هدف آماده‌سازی و استانداردسازی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی برای مشاوران شهر تهران انجام شد.

یافته‌ها نشان داد که مقیاس شناختی هدایت تحصیلی شامل ۱۰ مولفه فهم کلامی، یادگیری دیداری- شنیداری، روابط فضایی، ترکیب صدا، شکل‌گیری مفهوم، انطباق‌پذیری، وارونه‌سازی اعداد، کلمات ناقص، حافظه فعال شنیداری و یادگیری دیداری- شنیداری تاخیری بود. روایی صوری، محتوایی، پیش‌بین، تشخیصی، سازه و ضریب تجانس درونی ابزار و پایایی آن با روش‌های بازآزمایی و آلفای کرونباخ مورد تایید گرفت. این یافته‌ها با یافته‌های مطالعه‌های شرانک و ویندلینگ (۲۰۰۹)، مک‌گری و همکاران (۲۰۰۷)، نویدی (۱۳۹۷)، طالع‌زاری (۱۳۹۵)، مرادی و اخوان تفتی (۱۳۹۲)، کرمدوست و همکاران (۱۳۸۵)، بیگدلی و آبام (۱۳۸۲) و شریف خلیفه سلطانی و همکاران (۱۳۷۹) همسو بود. برای مثال مک‌گری و همکاران (۲۰۰۷) ضمن پژوهشی گزارش کردند که بیشترین میزان افزایش در فهم کلامی با تاکید بر دوره پیش‌دبستانی رخ داده و بیشترین میزان افزایش در آزمون اطلاعات عمومی بارز شده است. همچنین نویدی (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسید که ایجاد بستر مناسب، تصریح نیازها و امکانات جامعه، ارتقای سطح دانش و مهارت حرفه‌ای مشاوران، تلاش مداوم و اهتمام جدی برای شناخت و راهنمایی دانش‌آموزان از آغاز تحصیلات تا مرحله کسب صلاحیت خودرهبی و استمرار در انجام دادن پژوهش و ارزشیابی اقدام‌ها و برنامه‌ها عواملی هستند که می‌توانند به

بهبود برنامه هدایت تحصیلی کمک کنند. در پژوهشی دیگر طالع‌زاری (۱۳۹۵) گزارش کرد که نتایج حاکی از تاثیر وسایل ارتباط جمعی، برنامه‌های هفته مشاغل، مشاوران مدرسه، درس برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی و دوستان و آشنایان در آگاهی دادن و ایجاد رغبت‌های شغلی در دانش‌آموزان بود. از سوی دیگر انگیزه و علاقه‌مندی خود دانش‌آموزان، تصورات دانش‌آموزان به نقش حمایت‌گری دولت، تصورات دانش‌آموزان به درآمدزایی، وسایل ارتباط جمعی، درس برنامه‌ریزی شغلی و تحصیلی و مشاوران مدارس در آگاهی دادن به دانش‌آموزان برای انتخاب رشته تحصیلی نقش داشتند. علاوه بر آن نتایج پژوهش شریف خلیفه سلطانی و همکاران (۱۳۷۹) نشان داد که نتایج حاصل از ضریب همبستگی بین ملاک‌های مشاوره‌ای و پیشرفت تحصیلی نشان می‌دهد که از چهار ملاک هدایت تحصیلی، نظر مشاور، نظر دبیر، آزمون هوش و آزمون رغبت سه ملاک هدایت تحصیلی از نظر دبیر، نظر مشاور و آزمون رغبت با پیشرفت تحصیلی به ترتیب بیشترین رابطه معنادار را داشتند و ملاک آزمون هوش با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری نداشت. علاوه بر آن نگرش دانش‌آموزان نسبت به رشته‌های تحصیلی در شاخه نظری بالاتر از متوسط و در شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش پایین‌تر از متوسط بود.

بر مبنای پژوهش نویدی (۱۳۹۷) هدایت تحصیلی را می‌توان به‌عنوان فرایند کمک به دانش‌آموزان برای انتخاب رشته تحصیلی مناسب بر اساس شناخت استعدادها و توانایی‌های خود و امکانات و شرایط محیطی تعریف کرد. تصمیم‌گیری دانش‌آموز برای انتخاب رشته تحصیلی بستگی به سه دسته اطلاعات توانایی‌های شخصی، ویژگی‌های رشته‌های تحصیلی موجود و ارتباط رشته‌های تحصیلی با حرفه‌ها و مشاغل آینده دارد. هر اندازه شناخت دانش‌آموز از این سه دسته عوامل واقعی‌تر و دقیق‌تر باشد، تصمیم وی در انتخاب رشته تحصیلی موفقیت‌آمیزتر خواهد بود. دوره متوسطه یک مرحله گذر از مدرسه به دنیای کار و زندگی و یا ورود به آموزش عالی است. بنابراین پوشش دادن این دو کارکرد ضرورت دارد، اما برنامه نظام مدرسه طوری است که اجرای این برنامه‌ها با کارکرد دوگانه به‌ویژه سازماندهی و فراهم ساختن تسهیلات را بسیار دشوار می‌سازد. هزینه‌های کارگاه‌های آموزشی تخصصی هدایت تحصیلی سنگین است و کارکنان متخصص به آسانی قابل دسترس نیستند. به همین دلیل همواره یکی از کارکردهای دوره متوسطه بر دیگری غلبه داشته است. در چند دهه اخیر کارکرد اصلی مدارس متوسطه، آماده‌سازی دانش‌آموزان برای ورود به دنیای کار بوده است، اما با گذشت زمان و به

موازات پیشرفت فناوری، تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی به تدریج افزایش یافته تا جایی که امروز آموزش عالی در اغلب کشورهای توسعه‌یافته فراگیر شده است و گرایش جوانان برای ورود به دانشگاه به طور فزاینده‌ای افزایش یافته است. همچنین تحولات نوین در الگوها و نقش‌های جنسیتی و مساله اشتغال دختران ضمن ایجاد برخی تعارض‌ها میان سنت و مدرنیته و سردرگمی در تعیین نقش‌ها، برنامه‌های هدایت تحصیلی را به چالش کشیده است. به طور کلی برنامه هدایت تحصیلی برای دستیابی به دو هدف اجرا می‌شود. یکی اینکه دانش‌آموزان بر اساس ویژگی‌های شخصی (استعداد، توانایی، علاقه و دانش) به مسیرهای تحصیلی هدایت شوند، به طوری که رشته تحصیلی هر فرد برازنده شخصیت وی باشد. دیگری اینکه دانش‌آموزان بر مبنای نیازهای جامعه به رشته‌های تحصیلی هدایت شوند، به طوری که تربیت‌شدگان رشته‌های گوناگون از لحاظ کمی و کیفی بتوانند نیازهای جامعه به نیروی انسانی را برطرف سازند. بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، هدایت تحصیلی به‌عنوان فرایندی مستمر هدایت دانش‌آموزان از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه را دربرمی‌گیرد و مختص انتخاب رشته در یک مقطع زمانی مانند پایه نهم نیست. صرف نظر از احکام سند تحول، هدایت تحصیلی دانش‌آموزان از سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ در پایان پایه نهم برای ورود دانش‌آموزان به دوره متوسطه دوم و پایه دهم انجام می‌شود. با وجود این درباره مناسب بودن پایه نهم برای انتخاب قطعی رشته تحصیلی تردید جدی وجود دارد. زیرا در سه سال متوسطه اول فرصت‌ها و آزمون‌های کافی برای بروز و بیان ظرفیت‌های بالقوه، پسخوراند و محک خوردن دانش‌آموزان کافی نیست. در واقع در این دوره دانش‌آموزان از لحاظ عملکرد تحصیلی چندان متمایز نیستند و نمره‌های درسی آنان به یکدیگر شبیه است و ابزار استاندارد برای هدایت تحصیلی آنان مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. در نتیجه خود دانش‌آموز و اولیای وی نمی‌توانند به اتکای اندازه‌های عملکرد تحصیلی سه ساله مسیر تحصیلی آینده را انتخاب کنند. تفکیک زودهنگام شاخه‌های تحصیلی و انداختن دانش‌آموز در یک مسیر باریک تحصیلی در حالی صورت می‌گیرد که این نوجوان ۱۵ ساله هنوز از منابع بالقوه و ظرفیت‌های شناختی و عاطفی خود شناخت کافی ندارد.

بر اساس یافته‌ها و شاخص‌های روانسنجی مقیاس شناختی هدایت تحصیلی در دانش‌آموزان توصیه می‌گردد که از ابزار مذکور در مدارس استفاده شود تا بتوان با بررسی میزان توانایی

دانش‌آموزان و نقاط قوت و ضعف آنها را شناسایی کرد و با استفاده از برنامه‌های آموزشی مداخله‌ای اقدام به تقویت آنها کرد. همچنین پیشنهاد می‌شود که با تاکید بر قومیت‌های مختلف از جمله لر، ترک و کرد می‌توان آزمون‌های مرتبط با فهم کلامی را بازبینی نمود و نسخه‌های جداگانه‌ای برای قوم‌های مختلف طراحی کرد. پیشنهاد دیگر استفاده مشاوران از مقیاس شناختی هدایت تحصیلی است تا بتوانند به تشخیص دقیق‌تری از هدایت تحصیلی و استعداد تحصیلی دانش‌آموزان برسند و آنان را به رشته‌های تحصیلی مناسب هدایت کنند.

منابع

- احمدی، حسن و سروری، شهره. (۱۳۸۶). **راهنمای انتخاب رشته دانشگاه‌های کشور**. تهران: انتشارات همت جاویدان.
- اصفهان‌نی اصل، مریم؛ عطاری، یوسفعلی و مهربابی‌زاده، مهناز. (۱۳۸۷). مقایسه سازگاری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر شاخه نظری بر اساس اولویت‌های پنجگانه تعیین‌شده طبق برنامه هدای تحصیلی. *مجله یافته‌های نو در روانشناسی (روانشناسی اجتماعی)*، ۲(۶)، ۲۹-۱۸.
- ایلکا، موسی. (۱۳۹۳). **ارزیابی صلاحیت‌های شغلی مشاوران مدارس آموزش و پرورش شهرستان اسلامشهر**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر.
- بیگدلی، زاهد و آدام، زویا. (۱۳۸۲). عوامل موثر در انتخاب رشته تحصیلی و تغییر نگرش دانشجویان کنابرداری و روانشناسی بالینی در دانشگاه شهید چمران اهواز. **فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی**، ۲(۶)، ۶۶-۴۷.
- حاجی بابایی، مرتضی. (۱۳۸۵). **چگونه انتخاب رشته کنیم؟** تهران: انتشارات ما و شما.
- خرازی، کمال و تلخایی، محمود. (۱۳۹۰). **مبانی آموزش و پرورش شناختی**. چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- رضوی رزاقی، سیدرضا. (۱۳۹۴). **روش مطمئن و علمی برای انتخاب رشته**. خراسان رضوی: اداره کل مشاوره استان خراسان رضوی.
- شریف خلیفه سلطانی، مصطفی؛ احمدی، احمد و کبریائی، محمد. (۱۳۷۹). بررسی میزان همبستگی بین شاخص‌های هدایت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم و نگرش آنها نسبت به رشته انتخابی خود در دبیرستان‌های شهر کاشان. **مجله پژوهش‌های مشاوره** (تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره)، ۲(۵و۶)، ۷۲-۵۷.
- شکرزاده، شهره؛ افروز، غلامعلی؛ کامکاری، کامبیز و دوایی، مهدی. (۱۳۹۳). استانداردسازی نسخه سوم نوین آزمون توانایی شناختی وودکاک- جانسون برای کودکان دبستانی با مشکلات یادگیری. **نشریه توانمندسازی کودکان استثنایی**، ۵(۱)، ۲۵-۱.

طالع‌زاری، ملیحه. (۱۳۹۵). **بررسی عوامل موثر بر هدایت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان نظام جدید متوسطه آموزش و پرورش شهرستان شاهرود**. دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران: شرکت خدمات برتر، ۳۱۰-۲۹۷.

کرمدوست، نوروزعلی؛ زندوانیان، احمد و ابوالقاسمی، محمود. (۱۳۸۵). طراحی الگوهای مناسب جهت هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه. **مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی**، ۳۶ (۱ و ۲)، ۹۹-۱۲۲.

کفاش، زهرا؛ نصرافهانی، احمدرضا و کردآبادی، محمد. (۱۳۸۳). مسائل و مشکلات هدایت تحصیلی و سازشی دانش‌آموزان شاخه نظری در نظام سالی واحدی نسبت به نظام نیمسال واحدی. **مجله پژوهش‌های مشاوره تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره**، ۳ (۱۱)، ۷۹-۱۰۲.

مرادی، انسیه و اخوان تفتی، مهناز. (۱۳۹۲). بررسی رضایت دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری از انتخاب رشته خویش و عوامل موثر بر آن. **فصلنامه روانشناسی تربیتی**، ۹ (۲۸)، ۱۳۸-۱۲۱.

نظری، الناز؛ محمدی، فاطمه و حاتمی، حسین. (۱۳۸۸). ارایه‌ی راهبردهایی برای هدایت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی شهرستان سیرجان. **فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی**، ۲ (۵)، ۱۱۷-۱۳۰.

نویدی، احد. (۱۳۹۷). هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و چالش‌های پایدار. **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۳۴ (۱)، ۳۴-۹.

- Ebrahim, E., & Kamkari, K. (2014). The investigation of psychometric characteristics of talent test. **Magnet Research Report**, 2(5), 304-311.
- McGrew, K. S., Dailey, D. E. H., & Schrank, F. A. (2007). Woodcock-Jonson III/ Woodcock-Jonson III normative update score differences: What the user can expect and why. **Assessment Service Bulletin**, 9, 1-26.
- Rowe, E. W., Kingsley, J. M., & Thompson, D. F. (2010). Predictive ability of the general ability index (GAI) versus the full scale IQ among gifted referrals. **School Psychology Quarterly**, 25(2), 119-128.
- Schrank, A., & Wendling, J. (2009). Educational interventions and accommodations related to the Woodcock-Johnson III tests of cognitive abilities and the Woodcock-Johnson III diagnostic supplement to the tests of cognitive abilities. **Assessment Service Bulletin**, 10, 1-18.